مەکسیم گۆرگی و ئەدەبی منداڵان

... رەزا شوان

بەشێکی زۆر لە کەڵە نووسەرانی جیهانی (هۆنراوەنووسان، چیرۆکنووسان، رۆماننووسان، شانۆنووسان) منداڵانیان فەرامۆش نەکردوون، بەشێک لە نووسینەکانیان، بە تایبەتی بۆ منداڵان نووسیوون، بە شێوازێکی ئاسانتر و کورتتر و بەزمانێکی شیرین بەیان داڕشتوون، لەوانەش (تۆڵستۆی، چارلز دیکنز، ڤیکتۆر هۆگۆ، پۆشکین، ئۆسکارد وایڵد، تاگوور، مەکسیم گۆرگی، ئەحمەد شەوقی،...) لە هۆنراوەنووسانی کوردیشمان (ئەحمەدی خانی، فایق بێکەس، پیرەمێرد، زێوەر، گۆران، هەژار موکریانی، قانیع،...)
(ئەلیکسی ماکسیمۆڤیتش بیشکۆڤ) کە بە نازناوی ئەدەبی (مەکسیم گۆرگی) ناسراوە و نووسینەکانیشی هەر بەم ناوەوە نووسیون و بڵاوی کردوونەتەوە.
کەڵە رۆماننووس و چیرۆکنووس و شانۆنووس و وتارنووس و چالاکوانێکی سیاسی روسییە، خاوەنی شاکارە رۆمانی جیهانی (دایک: ١٩٠٧)ـە.
مەکسیم گۆرگی بە دامەزرێنەری قوتابخانەی راستیی ئەدەبی و بە سەرکردەی شۆڕشیکی ئەدەبی لە روسیا دەزانرێت.

مەکسیم گۆرگی لە (٢٨ی/ ئادار/١٨٦٨) دا، لە شاری(نێژنی نۆڤگورۆد) لە رووسیا لەدایکبووە.. تەمەنی پێنج ساڵان بوو، باوکی (مەکسیم پیشکۆڤ) کۆچی دوایی کرد.. دایکی (ڤارڤارا کاشیرنیا) دووبارە شووی کردەوە، نەنکی و باپیری (باوک و دایکی باوکی) ئەرکی پەروەردەکردن و بەخێوکردنیان گرتە ئەستۆیان.. باپیرەی پیاوێکی رەق و توندوتیژ و گرژ بوو.. بەڵام نەنکی ئافرەتێکی بەسۆز و میهرەبان و نەرم بوو، مەکسیم گۆرکیی زۆر خۆشدەویست.. شەوانە بە شێوازێکی شیرین چیرۆکی فۆلکلۆری خۆشی بۆ دەگێڕایەوە.. ئەم چیرۆکانە بوونە ئیلهام بۆ ئەوەی گۆرگی هەر لە منداڵییەوە ئارەزووی چیرۆک نووسین بکات.. بە هۆی دەستکورتی ماڵی نەنکییەوە، مەکسیم گۆرگی لە تەمەنی هەشت ساڵییەوە ناچاربوو کاربکات.. چەندین کاری قورس و سەختی کرد کە لەگەڵ تەمەنی دا ناگونجان وەکو ئشکردن لەنانەوەخانە، مانگی بە دوو رۆبل.. تەمەنی نۆ ساڵان بوو دایکیشی کۆچی دوایی کرد.. دوایش نەنکیشی کۆچی دوایی کرد.. گۆرگی بە مردنی دایکی و، بە تایبەتیش نەنکی کە زۆر خۆشەویستی و پێگەیەکی تایبەتی لە دڵیدا هەبوو، غەم و ناخۆشی و کەسەرێکی زۆر چووە دڵییەوە،

کاریگریکی زر تکردن.. ژیان ب منداکی بنازی ب دایک و ب باوک زر ناخش و سخت بوو.. چونک هچ دادیکی ئوتی نبوو رووی لبکات.. ماویک و و سرگردان و دربدربوو.. ب روسیادا دسوایو.. شونکی نبوو تیا بسرو‌ت.. ل تمنی نزد سان دا، لبر هژاری و نبوونی و ب پاریی و بکسی، هوی خکوشتنی دا.. خی بریندارکرد و خریک بوو بمرت.

بام زر جار ژیانی سخت و تا و پ ل مینتی و کارسات، وا ل مرڤ دکات ک زیاتر بوای ب خی هبت و خاگربت و ب هیوا و نائومد نبت.. دخ ناخشی ب کتایی ژیان و جیهان نزانت.. ب گشبینیو بگت ب دزینوی درگایکی تری بختوری و خشی.. بی مکسیم گرگی پشیمان بو، کورد وتنیش:"ل دوای تنگان شنیی دت"
گرگی د:" تا مرڤ زیاتر تای بچژت.. زیاتر برسیی خشییکانی ژیان دبت" دش:" جیهان وک شوکی تارک وای.. هموو کسک دبت چرای خی داگیرسنت.."
مکسیم گرگی ل سای (١٨٩٢) ل (کاترینا بیشکفا) دا ک چالاکوانکی بواری مافکانی مرڤ بوو، هاوسرگیرییان کرد.. دوو کویان بوو.
مکسیم گرگی ب مندای زر حزی ل قوتابخان و ل خوندن بوو، د:
“ئگر پمیان بوتای، پتدخونی، بو مرجی هموو ژانکی شممان ل گپانی (نیکا یفسکی) دا، چینی دارکاریت دکین، بگومان رازی دبووم” زرحزیش دکرد ک بچت زانک و خوندنی بابا تواوبکات.. بام هژاری و سرگردانی ربگربوون ل رووی ئم حز و هیوایی.
زریش ل قوتابخندا بردوام ندبوو، بچ بچ دچوو.. بام زری دخوندو.. یکک لو پرتوکانی ک خوندییو و سرسامی بوو، پرتوکی (زردشت وای وت" ل نووسینی بیرمندی ئمانی (نیتش)).

گرگی ل سای (١٨٩٠) دا ب نووسینی کورت چیرک، دستی ب نووسین کرد و بیاوی کردنو.. ل سای (١٨٩٢) دا، یکمین چیرکی خی نووسی و باوی کردو ک لژر ناونیشانی (ماکار چرادا) دای.. چندین چیرکی تری ب دوای ئم چیرکدا نووسسی و باوی کردنو.. دوایش دستی ب رمان نووسین کرد، چند رمانکی برزی هی.. زیاتریش ب رمانی (دایک) ناوبانگی درکرد ک

بەیەکێک لە شاکارە رۆمانە جیهانییەکان و کراوە بە فیلمی سینەمایی.. کە وەریان گێڕاوە بە زۆربەی زمانەکانی جیهان نووسەر رووناکبیر و سیاسەتمەداری کوردمان خوالێخۆشبوو مامۆستا (کەریمی حیسامی) رۆمانی (دایک)ی لە زمانی فارسییەوە وەگێڕاوە بە سەر زمانی کوردی..هەروەها گۆرگی چەند شانۆیەکی سەرکەوتووشی نووسیوون، زۆربەیان لەسەر تەختەی شانۆدا نمایش کران.. بە دەیان وتار و رەخنەی ئەدەبی و سیاسیشی نووسیوە.. هاوڕێتیشی لەگەڵ لینین و ستالین دا هەبوو.

شایەنی باسیشە وشەی (گۆرگی) لە زمانی روسیدا، مانای (تاڵ) دەگەیەنێت.. هەڵبژاردنی ئەم نازناوەش لە لایەن مەکسیم ەوە، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ژیانە تاڵە و سەخت و ناخۆش و پڕ کارەسات و کوێرەوەری و مەینەتییەی کە گەلی روسی لە سایەی دەسەڵاتی قەیسەری دا دەیان چێشت.. ئەم راستییەشی بە چاوی خۆی بینی.. هەروەها بە ژیانی تاڵ و سەختی منداڵی و هەرزەکاری خۆی.. بە ژیانی تاڵی دایکە بەدبەختەکەی کە بە دەست مێردی دووەمییەوە، گیریخواردبوو.. کە پیاوێکی مەیزەدە و هەمیشە سەرخۆش و توندوتیژ بوو، دەستی لە دایکی دەوەشاند و هەر خەفەتیشەوە مرد.. ئەم هەموو تاڵییانە، وای لە مەکسیم کرد کە وشەی (گۆرگی: تاڵ) بکات بە نازناوی ئەدەبی و بەم ناوەوە بنووسی و بڵاوبکاتەوە.

گۆرگی سەرگوزشتەی ژیانی خۆی لە سێ بەشدا نووسیوەتەوە، دوو بەشیان باس لە تاڵییەکانی قۆناغی ژیانی منداڵی و لە قۆناخی هەرزەکاری و لە ژیانی سەخت و تاڵی خەڵکی دەکات.
مەکسیم گۆرگی لە تەمەنی (٦٨) ساڵیدا لە ساڵڕۆژی(١٨ي/ یونی/١٩٣٦) دا لە شاری مۆسکۆدا کۆچی دوایی کرد.. لە گۆڕەپانی سوور، لە بن دیواری کرملین دا، لە ریزی شۆڕشگێڕان و نەمرەکانی روسیادا بە خاکیان سپارد.
ئەدەبی منداڵان لە روانینی مەکسیم گۆرگییەوە:
ئەوەی ئێمە لەم نووسینەدا مەبەستمانە ئاوڕدانەوە و روانینی مەکسیم گۆرگییە لە ئەدەبی منداڵان.. کە رۆڵێکی گرنگ و بەرچاوی هەبوو لە گەشەکردنی و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانی روسی دا.. داواشی لە نووسەرانی ئەدەبی منداڵانیش کرد.. کە هەوڵی داهێنان و تازەگەری بدەن لە ئەدەبی منداڵان دا.
گۆرگی دەڵێت:” منداڵ لە هەموو سەردەمێکدا هێمای بێتاوانی و پاکی و خێر و راستی و جوانییە..” لە بارەی شێوازی نووسینیش بۆ منداڵان، دەڵێت:” پێویستە بە هەمان شێوازی نووسین بۆ گەورەکان.. هەر بەو

شێوازێش بە منداڵان بنووسین، بەڵام بە ئاستێکی باشتر" لە روانینی ئەوە، پێویستە نووسین بۆ منداڵان، بەپێی خواست و ئارەزووەکانی منداڵان بێت، نەک بەپێی ویستی نووسەران.. گۆرگی تەنها بە قسە پابەندی ئەم بیر و باوەڕە و روانینانەی نەبوو، بەڵکو زۆر جار لەگەڵ منداڵان خۆشیان دادەنیشت و لێی دەپرسین: حەزتان لە چ جۆرە نووسینێکە؟ جارێکیان بە فۆرمی بە ناردنی نامە ئەم پرسیارەی ئاراستەی ژمارەیەک لە منداڵانی روسیا کرد:"ئارەزووی خوێندنەوەی چی دەکەن..؟" لە زیاتر لە دوو هەزار منداڵەوە وەڵامی پرسیارەکەی پێگەیشت، نووسیبوویان لە “هەموو شتێک”

مەکسیم گۆرگی لەم وەڵامەوە، لە گرێ و لە ڕێنماییەکانی گەورەکان وازیهێنا و دەستبەرداری فیز و خۆبەگەورەزانین بوو.. چووە نێو جیهانی وەنەوشەیی سەیر و سەمەرەی منداڵانەوە.. جیهانی راستی و پاکی و بێتاوانی، گوێی لە هیوا و خواست و راز و لە خەونە شیرین و سەوزەکانیان دەگرت.. بۆیە مەکسیم گۆرگی فەلسەفەی خۆی لە دەستەواژەی “هەموو شتێک”دا چڕکردەوە.

مەکسیم گۆرگی، ماڵەکەشی کردبوو بە ژوانگەیەکی نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، زۆرجار لەگەڵیاندا دادەنیشت و گوێی لەدەگرتن.. باس و تاوتوێ نووسین و ئەدەبی منداڵانی لەگەڵ دەکردن.. بۆچوونەکانی و ڕێنمایی و ئامۆژگارییەکانی پێدەوتن.. چەند جارێکیش کۆبەکەی بۆ ئەدەبی منداڵان سازکرد.. خەڵاتی ڕێزلێنانی بە نووسەرانی تەکستە باش و براوەکان دەبەخشی.. شایەنی باسیشە مەکسیم گۆرگی، گەورەترین دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەدەبی منداڵانی لە روسیادا دامەزراند.. کە هەکارێکی گرنگ و هاندەربوو، بۆ گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانی روسی.

لە تێڕوانینی گۆرگییەوە پێویستە ئەدەبی منداڵان، هاوڕەوت بێت لەگەڵ پەروەردەی نوێدا.. پەروەردەش پەروەردەیەکی کۆمەڵایەتی بێت.. پەروەردەی کۆمەڵایەتیش بە لای گۆرگییەوە، ئەنجامدانی کاری شۆڕشگێڕانەیە.. رزگارکردنی مێشکی منداڵانە لە خەیاڵی پووچ و لە داب و نەریتی بەسەرچووی سواو.. دەبێت منداڵان بە شێوازێک گەش و پەروەردە بکرێن، کە زیاتر لە داهاتوو بڕوانن، وەک لەوەی ئاوڕ لە رابردوو بدەنەوە.

گۆرگی دەڵێ:"کاروانی رابردوو ناتگەیەنێت بە هیچ شوێنێک" مەبەستی گۆرگیش ئەوە نییە، کە هێڵی راست و چەپ بەسەر رابروودا بهێنین و لەبەر چاوی منداڵانی بخەین، یا لە ڕەگەوە ڕەگکێشی بکەین.. چونکە ئەمڕۆ لە دوێنێ لە دایک بووە، سبەینێش لە ئەمڕۆ لەدایک دەبێت،

ئەوەی رابردووی نەبێت، ئەمڕۆ و داهاتووشی نابێت.. مەبەستی گۆرگی ئەوەیە، پێویستە بە شێوەیەکی راستگۆیانە و روون، بەبێ ئارایش و رتووش، باسی رابردوو بۆ منداڵان بکەین.. لەم رووەوە دەڵێ:"پێویستە زانیاری لە خزمەتی منداڵاندا بێت.. منداڵانیش وا رابهێنین کە بیر لە داهاتوو بکەنەوە.."

مەکسیم گۆرگی، جەخت لەسەر بایەخی چیرۆکە کۆنە میللییەکان دەکاتەوە، کە گرنگیان هەیە لە گەشەکردنی هۆش و هزری منداڵان، لە هەستکردنیان بە داهێنان لە هونەر و ئەدەب دا، لە دەوڵەمەندکردنی زمانیان، لە بەخشینی چێژ و خۆشی و شادی پێیان.

رەزا شوان

نەرویج: ١ی/ ئادار/٢٠١٨)